

УДК 65.012.8:33:330.35

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИЗАЦІЇ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Кізіп Г.В.

Львівський торговельно-економічний університет

Представлено еволюцію наукових досліджень з проблем забезпечення економічної безпеки національного господарства. Доведено, що основою зміцнення конкурентних позицій та економічної безпеки держави є потужний реальний сектор економіки, здатний забезпечувати зайнятість, належний рівень якості життя та захистити національну економіку від більшості зовнішніх і внутрішніх ризиків і загроз. Відтак головними функціями національного господарського комплексу в системі економічної безпеки держави є формування ВВП та національного доходу шляхом створення та реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), задоволення національних та суспільних потреб, формування конкурентоспроможності та стійкості економіки. З огляду визначення об'єкту дослідження в контексті забезпечення економічної безпеки держави, запропоновано, на думку автора, найбільш універсальний поділ реального сектору національного господарського комплексу на три компоненти (матеріального виробництва, торговельних послуг та індивідуальних (споживчих) послуг) з зазначенням видів економічної діяльності в рамках кожної із них.

Ключові слова: економічна безпека, економічне зростання, реальний сектор економіки, національний господарський комплекс.

Постановка проблеми. Еволюція наукових досліджень проблем економічної безпеки має свою вже доволі давню історію. Так, чинники стабільного і самостійного функціонування національного господарства в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх змін, реформування вивчалися в теоріях економічного розвитку Р. Солоу, Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва, кейнсіанської та неокейнсіанської моделей економічного зростання А. Гаррода, Є. Домара, Дж. Робінсона, імітаційного моделювання динаміки розвитку Дж. Форестера, Д. Медоу, економічного зростання з людським капіталом Г. Беккера, Т. Шульца, Н. Менк'ю, Д. Ромера, Д. Вейла, Р. Лукаса, моделювання залежностей економічного зростання від обсягів державного споживання та інвестицій Р. Барро, Дж. Сакса, А. Варнера, С. Фішера, В. Істерлі, Р. Левіна, моделей рівноважного зростання та оптимального розміру державного бюджету і державних витрат Р. Барро, розподілу державних благ між виробниками, захисту прав власності, демократії, злочинності, корупції та економічного зростання Р. Гастіла, К. Боллена, П. Мауро та ін.

Пізніше на проблеми економічної безпеки держави звернули увагу К. Маркс при дослідженні природи економічних криз; Ф. Найт, Дж. Кларк у працях з ризику; Т. Оліве, Е. Ласло під час аналізу загроз суспільного розвитку, зокрема у соціальній сфері; представники наукових шкіл інституціоналізму та неінституціоналізму при обранні чинників міцності держави.

Втім, в будь-якому випадку, дослідження проблем економічної безпеки найбільшою мірою актуалізуються у періоди економічних криз та нестабільності. Так відбулося у повоєнний період 1947 року, коли було започатковано інституціонально-правове забезпечення національної та економічної безпеки та прийнято у США Закон «Про національну безпеку» і створено Раду національної безпеки при Президентові США, до компетенцій якої попри оборонні були включені й питання економічної безпеки країни.

З метою подальшої інституціалізації системи міжнародного регулювання конфліктів та за-

безпечення стабільності у 1940-1960 рр. створено більшість міжнародних організацій у різних сферах соціально-економічного та суспільного розвитку, асоціацій забезпечення міжнародної економічної безпеки та прийнято Стратегію економічного методу забезпечення національної безпеки країн Західної Європи.

Соціально-економічна криза, в якій опинилися нові незалежні країни після розпаду СРСР, зумовила розробку та в подальшому прийняття концепцій і стратегій економічної безпеки (1993 р. – Концепція економічної безпеки Російської Федерації, 1995 р. – Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації (основні положення), 1997 р. – Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, 2003 р. – Закон України «Про основи національної безпеки України», 2007 р. – Стратегія національної безпеки України, 2012 р. – Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»).

Фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. та її негативні наслідки (зокрема, для економік Греції, Кіпру, Іспанії, Португалії та ін. країн), по-перше, довели повну безпідставність критиків досліджень проблем економічної безпеки, що вважали теоретико-прикладні напрацювання у цій сфері виключно надуманими та академічними та, по-друге, підняли нову хвилю політико-економічних дискусій відносно механізмів та засобів подолання кризових явищ, а також пошуку більш дієвих міжнародних та національних підходів до формування систем забезпечення економічної безпеки держав та навіть регіонів. Відомо й інше, у сучасному столітті військові захоплення територій змінилися на економічну експансію, адже в глобалізованому світі жодна економічна система не є закритою та ізольованою від зовнішнього середовища, відтак постійно піддається впливу ризиків та загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам економічної безпеки держави присвячено сьогодні велику кількість наукових досліджень як зарубіжних (Дж. Барбер, Л. Біркен, К. Макконнелл, Ф. Мізес, П. Самуельсон, А. Сміта,

Ф. Хайєка, Й. Шумпетера та ін.) так і вітчизняних В. Андрійчук, О. Барановський, З. Варналій, Т. Васильців, В. Гєєць, О.В. Кузьменко, І. Мазур, О. Малиновська, А. Мельник, А. Мокій, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, Д. Прейгер, А. Сухоруков, Л. Федулова, Є. Хлобистов, В. Шлемко та ін.) вчених, результатом чого стала широка гама визначень суті цього поняття, структурних складових безпеки та методичних підходів до її оцінювання. Здебільшого економічну безпеку держави трактують як стійкість економічної системи, її здатність до розвитку в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. При цьому об'єктом виступають або сукупність умов, або стан економіки, або її здатність забезпечувати функціонування і динамічний розвиток країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Економічна безпека національного господарського комплексу, будучи підсистемою економічної безпеки держави, й сама виступає об'єктом безпеки, адже її гарантування є важливим завданням державної політики економіки. Відповідно, захисту потребують економічні інтереси суб'єктів реальної економіки. Проте в наукових і практичних колах не дійшли однозначного висновку щодо окреслення складових реального сектору економіки.

Формулювання цілей статті. Виходячи з викладеного, основним завданням дослідження є визначення компонент реального сектору економіки як основи національного господарського комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не вдаючись до вирішення завдання обґрунтування найбільш досконалого визначення суті поняття економічної безпеки держави, зазначимо, що метою державної політики в цій сфері є збереження перебування головних параметрів та критеріїв економічної безпеки у прийнятних межах, оскільки в іншому випадку система національного господарства починає втрачати здатність до динамічного саморозвитку, конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках, втрачає потенціал та ресурси під впливом системних дестабілізуючих чинників монополізації, корупції, неефективного використання ресурсів та їх вичерпання.

Натомість основою зміцнення конкурентних позицій та економічної безпеки держави є потужний реальний сектор економіки, здатний забезпечувати зайнятість, належний рівень якості життя та захистити національну економіку від більшості зовнішніх і внутрішніх ризиків і загроз.

Реальний сектор економіки представлений сукупністю економічних агентів – суб'єктів господарювання, що функціонують у базових видах економічної діяльності, де створюється продукція (послуги) із значною доданою вартістю, що є важливою і пріоритетною для регіональних економік та національного господарства загалом. Відтак, ці суб'єкти господарювання потребують належних умов для господарювання і розвитку, ефективного функціонування, створення конкурентоспроможних товарів і послуг, тобто економічної безпеки.

Звернімо увагу на такий аспект. Хоча параметри економічного зростання, а, відтак, і обсяги та рівень національного доходу, за рахунок яко-

го держава може фінансувати процеси просто-го, а також розширеного відтворення економіки та розвитку соціальної сфери, і визначаються функціонуванням підприємств реального сектору, де, власне, і створюється додана вартість, національна економічна система містить й інші сфери, що складаються з матеріального і нематеріального виробництва, невиробничої сфери. Разом з тим, стрижнем національної економіки є матеріальне виробництво, тому що саме тут створюються необхідні для суспільства засоби виробництва й предмети споживання. Відповідно, на наше переконання, в процесі вивчення національного господарства як об'єкта дослідження в системі економічної безпеки держави доцільно оперувати саме реальним сектором економіки. Міркуваннями на користь такого висновку є те, що саме тут створюється більша частина матеріальних благ і послуг, що створюють ВВП, а також використовуються у секторі нематеріального виробництва, суб'єкти базових видів економічної діяльності формують основу конкурентоспроможності національної економіки, а, відтак, і її економічної безпеки.

Можна констатувати, що ці концептуальні погляди на трактування сутності та ролі реального капіталу були міцно закладені у фундамент наступних досліджень з проблем економічної теорії та макроекономіки. Так, за часів командно-адміністративної системи та вже в умовах незалежності України сукупний суспільний продукт і національний дохід держави ідентифікувалися як виробнича сфера (сектор матеріального виробництва) та розраховувалися на її основі (до 1996 року). Втім, навіть і в сучасних дослідженнях можна відшукати праці, де до реального сектору національного господарського комплексу відносять лише виробничу сферу (причому без, наприклад, будівництва), оминаючи ринки товарів та послуг [1, с. 34]. Такі підходи, на наш погляд, не можуть вважатися комплексними і повноцінними, оскільки і торгівля і сфера послуг (окрім фінансових) здійснюють власний внесок у створення доданої вартості. Це трудовитрати, пов'язані з обслуговуванням покупця (споживача), витрати з транспортування, складування, зберігання та просування товарів (продукції) на ринок і їх доведення до кінцевого споживача, трансакційні витрати пошуку ринкової інформації, контрагентів, страхування ризиків тощо.

Термін «реальний сектор економіки» здебільшого трактують як сукупність видів економічної діяльності, де виробляються матеріальні та нематеріальні товари та послуги, за винятком фінансово-кредитних і біржових операцій, що відносяться до фінансового сектору економіки. В економічній теорії цей термін не набув чіткого єдиновизначеного теоретико-методологічного змісту, не має конкретного законодавчого визначення, використовується в політичній лексикі та публіцистиці без конкретизації сенсу. Внаслідок цього доволі поширеним є розуміння реального сектору економіки як сфери матеріального виробництва, де створюється значна додана вартість, та до якого не відносяться торгівля, сфера послуг, наука і освіта, ін.

Разом з тим, цілком справедливим є ствердження, що до реального сектору економіки

потрібно відносити як галузі матеріального виробництва, так і сферу виробництва нематеріальних форм багатства та послуг [2]. Це також об'єктивно, оскільки превалююча роль факторів капіталу і праці як основи матеріального виробництва у XVIII-XIX – наприкінці XX ст. почала поступатися невиробничій сфері (матеріальним послугам). Зміни в структурі національних господарських комплексів відбулися під впливом науково-технічного прогресу, підвищення продуктивності праці. Як наслідок, в економічно розвинених державах частка зайнятих у сфері послуг перевищувала зайнятість у сфері матеріального виробництва у понад удвічі.

З огляду ж визначення об'єкту дослідження в системі економічної безпеки держави, на наш погляд, найбільш універсальним є поділ реального сектору національного господарського комплексу на сектори: (1) матеріального виробництва, (2) торговельних послуг та (3) індивідуальних (споживчих) послуг (рис. 1).

Саме за такого підходу, по-перше, враховуються практично усі види економічної діяльності, де створюється додана вартість та які формують національні рахунки і макроекономічні показники; по-друге, чітко ідентифікується сектор матеріального виробництва (промисловість, сільське господарство, мисливство, лісове господарство) і виробничих послуг та сектор невиробничих послуг, торгівлі, науки (операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг, надання послуг підприємцям, освіта, охорона здоров'я, надання соціальної допомоги, комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту); по-третє, виділяється сектор торговельних послуг, які частково можуть відноситися як до матеріальних або виробничих послуг (будівництво, транспорт і зв'язок), так і до нематеріальних або невиробничих послуг (торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів, засобів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів).

На нашу думку, це доповнення при дослідженні національного господарського комплексу в системі економічної безпеки держави є доволі важливим, адже дійсно, розвиток реального сектору та економічне зростання взаємопов'язані. Натомість переважання в структурі економіки торговельної та комерційно-посередницької форм господарювання (що, на жаль, характерно на сьогодні для вітчизняного сектору малого підприємництва та й економіки загалом) відображає зниження ролі реального сектору та погіршення базису конкурентоспроможності і життєздатності національного господарства, а, відтак, і його економічної безпеки.

Також не можна не брати до уваги тенденції, характерні для сучасного етапу розвитку світового господарства загалом та національних економік, які їх визначають, продовжують впливати

на зміни в структурі національних господарських систем. Передусім йдеться про процеси інформатизації та інтелектуалізації, що приводять до утворення нових і бурхливого розвитку тих видів економічної діяльності, які з ними пов'язані. Стрімко зростає значення та роль, а також частка, комп'ютерних та інформаційних технологій, мереж телекомунікацій та інтернету. Ці аспекти також потребують врахування у сучасній державній безпековій політиці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, на нашу думку, під поняттям національного господарського комплексу необхідно розуміти виробничо-господарський комплекс, представлений суб'єктами господарювання різних форм власності та організаційно-правових форм, що ресурсно, інституціонально, економічно та організаційно інтегровані у технологічний процес виробництва і продажу товарів (продукції) та надання ринкових нефінансових послуг (виконання робіт). Головними функціями національного господарського комплексу в системі економічної безпеки держави є формування ВВП та національного доходу шляхом створення та реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), задоволення національних та суспільних потреб, формування конкурентоспроможності та стійкості економіки. Його основою є реальний сектор економіки або сукупність базових видів економічної діяльності. Враховуючи взаємоформуючий характер яких актуалізує окреслену проблему визначення інструментарію забезпечення економічної безпеки держави і потребує подальших досліджень в цьому напрямку.

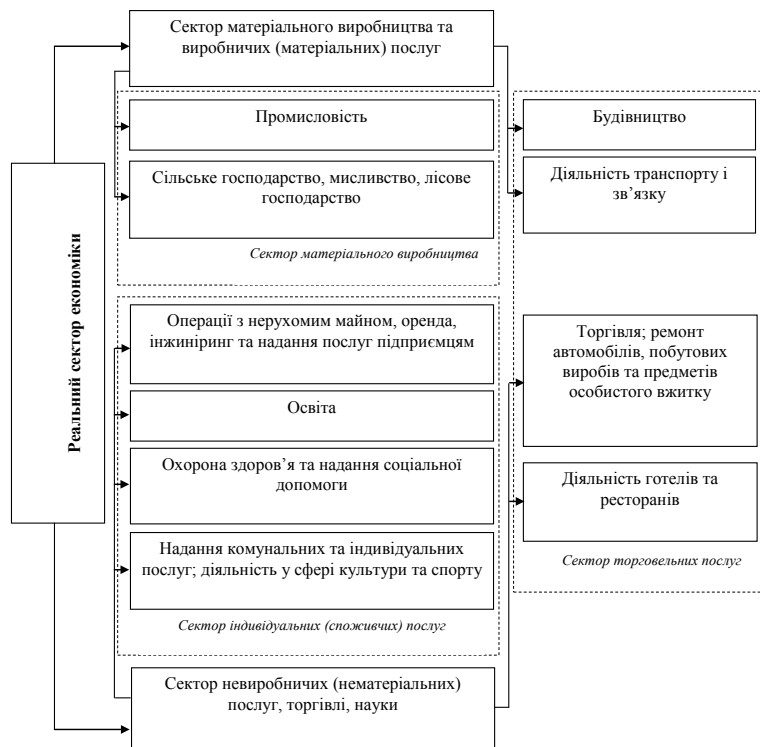


Рис. 1. Сектори та види економічної діяльності реального сектору національного господарського комплексу (складено за [1, с. 137])

Список літератури:

1. Влияние финансовых рынков на развитие корпораций реального сектора российской экономики: монография / под ред. В. Ю. Наливайского; Ростов. гос. экон. Ун-т «РИНХ». – Р-н/Д, 2009. – 268 с.
2. Интернет-ресурс Российского электронного экономического словаря. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.abc.informbureau.com>
3. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статистику процесу забезпечення / Геннадій Адольфович Пастернак-Таранушенко; за ред. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.
4. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємництва: Монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Гуменюк А. М. – Львів: ЛКА, 2009. – 248 с.

Кизин Г.В.

Львовский торгово-экономический университет

ОСОБЕННОСТИ СТРУКТУРИЗАЦИИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Аннотация

Представлено еволюцію наукових досліджень по проблемам обеспечения экономической безопасности национального хозяйства. Доказано, что основой укрепления конкурентных позиций и экономической безопасности государства является мощный реальный сектор экономики, способный обеспечивать занятость, надлежащий уровень качества жизни и защитить национальную экономику от большинства внешних и внутренних рисков и угроз. Поэтому главными функциями национального хозяйственного комплекса в системе экономической безопасности государства является формирование ВВП и национального дохода путем создания и реализации продукции (товаров, работ, услуг), удовлетворения национальных и общественных потребностей, формирование конкурентоспособности и устойчивости экономики. Учитывая определение объекта исследования в контексте обеспечения экономической безопасности государства, предложено, по мнению автора, наиболее универсальное распределение реального сектора национального хозяйственного комплекса на три компонента (материальное производство, торговые и индивидуальные (потребительские) услуги) с указанием видов экономической деятельности в рамках каждой из них.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономический рост, реальный сектор экономики, национальный хозяйственный комплекс.

Kizin G.V.

Lviv Trade and Economic University

FEATURES STRUCTURING THE REAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF ECONOMIC SECURITY

Summary

The evolution of research on the problems of economic security of the national economy. It is proved that the foundation strengthening competitive position and economic security of the state is a powerful real economy, able to provide employment, adequate standard of living and protect the national economy from most external and internal risks and threats. Therefore, the main functions of the national economic complex system of economic security of the state is the formation of GDP and national income through the creation and sale of products (goods and services) meet national and social needs, the formation of the competitiveness and sustainability of the economy. Given the definition of the research object in the context of economic security, suggested to the author, most versatile separation of the real sector of the national economic complex of the three components (material production, trade services and personal (consumer) services) indicating the economic activities in the within each of them.

Keywords: economic security, economic growth, the real economy, the national economic complex.